

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ПОКАЗНИК ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Ярослав ГАЛЕТА (Кіровоград)

У наш час, в період бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, коли інформатизація набуває глобального характеру і впливає на усі сторони людської діяльності, відбуваються глобальні зрушення в громадському розвитку – людська цивілізація знаходиться в стані побудови інформаційного суспільства. В умовах інформаційного суспільства, що швидко розвивається, на усі сфери діяльності людини, на увесь простір його існування безпосередній вплив чинять інформаційно-комунікаційні технології через процеси інформатизації.

Нам близька точка зору А.Д. Тойнбі, який виявив закономірний зв'язок між розвитком особистості і суспільством. Він констатував, що

саме завдяки внутрішньому розвитку особистості людина і набуває можливості здійснювати творчі акти, що і зумовлює розвиток самого суспільства. Наступив перехідний етап точки біфуркації в розвитку людства: етап саморозвитку особистості, її здібності до творення нового. Це етап особистісної креативності, який визначається зрілістю самої особи, а також розвитком суспільства.

Мета дослідження: показати взаємозв'язок категорій «інформаційна культура» та «зрілість особи» за умови процесу інформатизації суспільства.

На основі використання інформаційно-комунікаційних технологій відбуваються

глобальні зміни в культурі – процеси діалогу і взаємопроникнення культур.

При аналізі цих змін філософія, культурологія використовують такі поняття, як "традиційна культура", "техногенна культура", "інформаційна культура", "комп'ютерна культура", часто не розкриваючи їх, не пояснюючи взаємозв'язок між цими поняттями, міру їх входження в поняття сучасної культури, їх роль в її формуванні. Ці поняття використовуються не лише у філософії, але і в інших галузях знання, наприклад, в педагогіці, де вони здобувають інший сенс.

У міру розвитку інформаційного суспільства інформаційна культура переходить в стійку категорію загальнопрофесійної характеристики фахівця (Колін К.К. та ін.).

Окрім цього, інформаційна культура розглядається в загальноосвітньому сенсі як характеристика людини, що існує і розвивається в просторі інформаційного суспільства (О.О. Ракітіна, В.О. Шаповалов, О.Г. Гейн, Н.І. Гендіна та інші).

Формування культури нової суспільної формації в умовах глобальних процесів інформатизації стає об'єктом аналізу філософії, культурології. Поняття інформаційної культури розглядається як "галузь культури, пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві і формуванням інформаційних якостей особистості" [4, с. 57]; "інформаційна діяльність аксіологічного характеру, тобто зумовлена цінностями культури" [6, с. 15]; "якісна характеристика життєдіяльності людини в галузі отримання, передачі, зберігання і використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності" [18, с. 28]; "рівень знань, що дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь в його формуванні і сприяти інформаційній взаємодії" [10, с. 59]; "міра досконалості людини, суспільства або певної його частини в усіх можливих видах роботи з інформацією: її отриманні, накопиченні, кодуванні і переробці будь-якого роду, в створенні на цій основі якісно новій інформації, її передачі, практичному використанні" [14, с. 3] і т. д.

Виходячи з аналізу цих і багатьох інших подібних визначень, можна зробити висновок, що це поняття трактується як інформаційна культура людини, адаптаційний механізм існування її в інформаційному суспільстві. При цьому формування інформаційної культури особистості стає одним з основних завдань соціальних інститутів суспільства, а метою її формування стає соціалізація і аккультурація людини в нових умовах існування, які нестримно міняються услід за бурхливим розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і заснованих на їх застосуванні усіх

без виключення просторів людського існування і діяльності.

Проте, інформаційну культуру в сучасному інформаційному суспільстві слід розглядати не лише як міру сформованості людини для органічного входження в інформаційне суспільство, в простір культури цього суспільства, але і як досягнутий рівень організації інформаційних процесів; міра задоволення людей в інформаційному спілкуванні; рівень ефективності створення, збору, зберігання, переробки, передачі, представлення і використання інформації, що забезпечує цілісну картину світу, передбачення наслідків рішень, що приймаються. Будучи продуктом розвитку інформаційного суспільства, інформаційна культура є ширшим поняттям, ніж техногенна культура і включає усі основні її характеристики, що не суперечать цивілізаційному розвитку. При цьому з'являються нові складові, що виступають паттернами інформаційної культури, які характерні тільки для інформаційного суспільства, що сформувалося в цілому, і його інформаційно-комунікаційних технологій (комунікація і міжособистісне спілкування, інформаційна безпека, сфера інформаційних послуг і так інше).

В.К. Белошапка доводить, що на кожен існуючий об'єкт у світі можна дивитися з трьох фундаментальних точок зору, відповідно до тріади речовина-енергія-інформація. Автор підкреслює головний, домінуючий характер інформаційного аспекту, відмічаючи, що інформаційна точка зору на світ не з'явилася у зв'язку з винаходом комп'ютера: "інформаційну точку зору взагалі навряд чи можна визнати принципово новою. Такі погляди не були чужими ні новому часу, ні середнім вікам, ні античності. Але якщо усі ці особливості системно-інформаційної точки зору ми можемо побачити і у минулому, то лише в зачатковій або незрілій формі. Мова, якщо завгодно, про пізнання світу людиною, про міру зрілості цього пізнання" [2, с. 4].

У сучасних умовах потрібне створення розвиненого механізму саморегуляції суспільства, здатного виявляти, передбачати кризові ситуації, загострення соціальних протиріч і проблем, тенденції протидії і гальмування, розв'язувати їх, виходячи з принципів і закономірностей інформаційного суспільства. Таким механізмом соціальної еволюції, що забезпечує саморегулювання і самоврядування політичної, ідеологічної, інформаційної громадських підсистем, на думку Л.О. Проніної, є інформаційна культура. Інформаційна культура сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця і

ролі у світі, що оточує її, історії, системі сучасних світових зв'язків [12].

Таким чином, системно-інформаційна точка зору людини на світ або сформованість основ його інформаційної культури, свідчить про міру зрілості людини.

Як показано вище, поняття культури характеризує певну міру зрілості суспільства і людини. Ще Давні греки – творці високих зразків культури, які і сьогодні виступають у вигляді естетичних ідеалів створили систему освіти, яка прагнула не лише до професіоналізму в якій-небудь галузі, але орієнтувалася на формування особистості, людини що мало ціннісні орієнтації, що склалися, та світогляд.

Взаємозв'язок інформаційної культури і зрілості особи виділила І.Г. Овчиннікова. На її думку, інформаційна культура того, що навчається в системі безперервної освіти, має ширше значення. Вона сприяє на довузівському рівні підвищенню рівня навчальної готовності, соціальному самовизначенню (освітня зрілість). На рівні вишу – сприяє готовності до професійної діяльності, професійного самовизначення (академічна зрілість). На після вузівському етапі – визначає готовність до вдосконалення професійної майстерності і кар'єрного зростання (професійна зрілість). [11].

Для підтвердження нашої гіпотези проаналізуємо розвиток розуміння категорії "зрілість".

А.І. Введенський у свій час висловив думку про те, що різні цілі при вивченні того самого об'єкта передбачають можливість його опису і класифікації різними способами за різними підставами [3]. У наш час це положення набуло теоретико-методологічного обґрунтування. Сьогодні загальноновизнано, що не існує єдино можливого способу декомпозиції об'єкта на складові елементи, так само як і не існує єдино правильного опису цього об'єкта.

Аналіз літературних джерел свідчить, що в теорії педагогіки ще не склалося досить повної і єдиної думки в розумінні того, що являє собою зрілість особистості як сутність, які її риси, що визначають приналежність до типу професійної зрілої особистості.

Аналіз філософського змісту категорії якості показує, що вихідною посилкою для визначення сутності соціально-професійної зрілості працівника міліції крізь призму даної категорії служить визнання того, що світ являє собою нескінченну розмаїтість речей, явищ, подій. Відзначаючи цю властивість речей, поряд із матеріальною і єдністю, виявляти своє розходження, філософи визначають його як якість: «... здатність всього існуючого виділяти себе з навколишнього світу є універсальна і тому чисто логічна властивість. Якість, таким чином,

є простим наслідком чи способом вираження факту існування, буття речей, явищ, процесів, подій. Існувати — це значить мати якість» [1, с.31].

У складних соціальних системах якість устанавлюється через функцію даного об'єкта – системи щодо інших систем. Більше того, будь-який об'єкт чи система залишаються такими, тобто зберігають свою якість доти, поки зберігається незмінною їхня функція.

Вихідним у дослідженні об'єкта як якості є з'ясування джерел його походження. Оскільки всяка якісна визначеність є результатом розвитку, остільки виявлення його детермінації по суті являє собою опис процесу розвитку, що породжує дану визначеність. З філософської точки зору феномен зрілості розглядається як певний фіксований момент прогресу, що вказує на рівень або етап розвитку, якісні параметри і характеристики, що досягнуті процесом чи явищем у його вічному і безперервному русі. Категорія «зрілість» думкою фіксує момент статичності в тому, що розвивається і змінюється, відносна перерва руху і зміни. Суттєвою ознакою категорії зрілості є те, що вона характеризує момент вищого досягнення у прогресі певного явища.

Загальноновживане розуміння поняття «зрілість» наведено в словниках. Словник української мови визначає «зрілість» як «стан організму, який досяг повного розвитку; високий ступінь розвитку, досконалості, майстерності». І далі «зрілий – який досяг певного розвитку, властивого людині; який має великий досвід, досяг високої майстерності, цілком сформований; глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності і т. ін.» [15].

На думку Л.М. Когана поняття «зрілість» може бути застосоване у будь-якій складній системі для характеристики її окремих елементів і всієї системи в цілому. І це такий стан елементів і всієї системи, при якому даний елемент здатний цілком здійснити свої функції, реалізовувати в практичній діяльності (функціонуванні) свої якісні характеристики. Тобто зрілість системи в цілому означає повну реалізацію її системної якості [8].

Як зазначає П.М. Якобсон, про феномен зрілості особистості йдеться в тому випадку, коли основні лінії її розвитку розглядаються в аспекті переходу від незрілих, недосконалих форм існування до найбільш досконалих. На думку автора, особистісна зрілість являє собою суспільно-історичний феномен. Тому розуміння зрілості людини в різних суспільних умовах має різний зміст: «... Ми виходимо з того поняття зрілості, котре відповідає сучасному етапу розвитку культури в умовах нашого...

суспільства. Під зрілістю особистості розуміється перш за все соціальна зрілість, що виявляється в тому, наскільки адекватно розуміє людина своє місце в суспільстві, яким світоглядом чи філософією користується, як ставиться до суспільних інституцій (норми моралі, норми права, закони, соціальні цінності), до власних обов'язків і власної праці» [19, с.142].

З безлічі визначень зрілої особистості, у яких фіксуються основні прояви властивостей, заслуговує на увагу трактування П.Я. Гальперіна, який вважає, що особистість можна вважати зрілою тоді, коли вільно і свідомо вибираються і ставляться нею цілі своїх дій (з урахуванням причинних відносин, свого морального почуття), за наслідки яких особистість несе відповідальність перед природою, суспільством і своїм сумлінням [5, с. 91].

У соціально-психологічному контексті поняття "зрілість" найчастіше трактується як досягнення в розвитку особистості її індивідуальності, які характеризуються здатністю людини до "самостояння" в житті, коли вона не потребує тих "підпор" і "допомогах" з боку інших, які б підтримували її життєву рівновагу і забезпечували б протистояння труднощам життя (К.О. Абульханова-Славська, Г.М. Андрєєва, О.Г. Асмолов, В.І. Слободчиков та ін.).

Зокрема, Г. С. Сухобская [16; 17] у низці своїх робіт зупиняється на характеристиці найважливіших атрибутів індивідуально-психологічної зрілості, до яких вона відносить наступні здібності:

- до самостійного прогнозування своєї поведінки в будь-яких життєвих ситуаціях на основі розвинених умінь здобувати потрібну інформацію і аналізувати її стосовно цілей, пов'язаних з розв'язанням конкретних і нестандартних ситуацій в усіх сферах життєдіяльності;

- до мобілізації себе на виконання власного рішення про дію всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально не вмотивованому бажанню його припинити ("втомився", "не хочу", "важко" і тому подібне);

- до самостійного відстежування ходу виконання власних дій і їх результатів (що припускає готовність особи до "нормального уявного роздвоєння" на "Я-виконавця" і "Я-контролера");

- до прояву оцінної рефлексії на основі сформованої самосвідомості й об'єктивної неупередженої оцінки своїх думок, дій, вчинків;

- до емоційно-адекватної реакції на різні ситуації власної поведінки.

М.В. Лукічева у своєму дослідженні виходить з розуміння зрілості "не як завершеної у своєму формуванні структури, а як якісної

характеристики розвитку особистості стосовно будь-якого етапу онтогенезу, що обумовлює можливість успішного переходу особи на наступну стадію розвитку. Поняття "зрілість" розкривається у зв'язку з поняттям "розвиток", характеризуючи певний етап розвитку явища або процесу, "момент його якісної визначеності" [9, С. 40]. Використання такого підходу припускає виявлення якостей, що дозволяють особі виступати повноцінним суб'єктом діяльності. У рамках цього підходу можна розглядати і такий прояв зрілості як активність.

Найбільш повно поняття «зрілість» відносно особистості розглядається у межах акмеології. Вона визначається як галузь наукового знання, що виникла на межі природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає «закономірності і феномени розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку». Акмеологія всебічно висвітлює особливості зрілості [7, с. 11].

З акмеологічної точки зору, зрілість особистості – це особлива межа, якої досягає людина на певному етапі свого розвитку і яка збігається з найбільш повним розкриттям і реалізацією її можливостей у домінуючих сферах життєдіяльності.

Отже, аналіз літературних джерел показує, що феномен зрілості особистості не набув однозначного концептуального вираження на різних рівнях теоретичного дослідження й усередині них. Це пов'язано насамперед із тим, що з'ясування змісту цього поняття ведеться на різних підставах, виходячи зі специфіки підходу того чи іншого автора.

На наш погляд, вихідними при дослідженні проблеми зрілості доцільно розглядати діалектико-матеріалістичну концепцію розвитку особистості як об'єкта і суб'єкта суспільних відносин. Специфіка філософсько-соціологічного та психолого-педагогічного підходу до проблеми зрілості особистості складається, по-перше, із з'ясування сутності зрілості як особливого якісного стану в розвитку будь-якої системи та, по-друге, у розкритті сутності і соціальної зумовленості зрілості особистості як показника її інтегрованості в соціальне ціле.

Загальнофілософське розуміння цього поняття передбачає, що йдеться про складну систему з особливим типом функціонування і розвитку. Її притаманна внутрішня оптимальність. Саме оптимальність функціонування забезпечує не тільки спрямованість розвитку особистості, виникнення і нагромадження її нових стратегічних можливостей, але виявляє себе як показник її цілісності, організованості, що є важливим фактором її подальшого розвитку.

Отож, з огляду на викладене вище, за основу у своєму дослідженні ми приймаємо таке робоче визначення: зрілість – це особливий якісний стан розвитку особистості як системи, що інтегрально характеризує її оптимальне функціонування в напрямку подальшого прогресивного розвитку.

Проведений аналіз показав залежність визначення змісту зрілості особи від конкретної культури. «оскільки людина формується в конкретному історичному часі й просторі, в процесі практичної діяльності і виховання» [13. С. 41].

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Ахлибининский Б.В. Теория качества в науке и практике: Методол.анализ [Текст] / Б.В. Ахлибининский, Н.И. Храленко. - Л.: Издательство ЛГУ, 1989. - 197 с.
2. Белошапка В. Мир как информационная структура // Информатика и образование.– 1988. – №5. – С. 3-9.
3. Введенский А.И. Психология без всякой метафизики / А.И. Введенский. - Изд. 3-е, вновь испр. и доп. - Пг. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1917. - VIII, 359 с.
4. Вохрышева М.Г. Формирование науки об информационной культуре // Проблемы информационной культуры: сб. ст. Вып. 6. Методология и организация информационно-культурологических исследований / науч. ред. Ю.С. Зубов, В.А. Фокеев. – М.; Магнитогорск, 1997.
5. Гальперин П.Я. Введение в психологию/ П.Я. Гальперин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 150 с
6. Гречихин А.А. Информационная культура: Опыт типологического определения // Проблемы информационной культуры: сб. ст. / под ред. Ю.С. Зубова, И.М. Андреевой. – М., 1994.
7. Деркач А.А. Акмеология: уч. пособие / А. А. Деркач, В. Г. Зызыкин. — СПб.: Питер, 2003. — 256 с.
8. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека [Текст] / Л.Н. Коган. — М. :Мысль, 1984. — 252 с.
9. Лукичева М.В. Предпрофильная подготовка в основной школе как фактор формирования социальной зрелости учащихся: дис. ... канд. пед. наук / М. В. Лукичева ; Яросл. гос. пед. ун-т. – Ярославль, 2007. – 171 с.
10. Медведева Е.А. Основы информационной культуры // Социс. – 1994. –№ 11.
11. Овчинникова И.Г. Развитие информационной культуры обучающихся в системе непрерывного образования: автореф. дис.д-ра пед. наук Текст./И.Г. Овчинникова. Магнитогорск, 2009. – 45 с.
12. Пронина Л.А. Информационная культура как фактор развития информационного общества [Электронный ресурс] // Аналитика культурологии. – 2008. –№ 10. – URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-kultura-kak-faktor-razvitiya-informatsionnogo-obschestva> (дата обращения:21.12.2014).
13. Реан А.А. Социальная педагогическая психология / А.А. Реан, Я.Л. Коломинский. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 574, [2] с.
14. Семенюк Э.Л. Информационная культура общества и прогресс информатики // НТИ. Сер.1. – 1994. – № 7.
15. Словник української мови. В 10 томах. Т.3. / Ред. Кол. І.К. Білодід та ін. –К: Наукова думка, 1972. – 744 с.
16. Сухобская Г.С. Понятие «зрелость социально-психологического развития человека» в контексте андрагогики//Новые знания/Г.С. Сухобская. –2002. – №4. – С.17 – 20.
17. Сухобская Г.С. Социальная и социально-психологическая зрелость: основы идентификации личности в образовательном процессе//Понятийный аппарат педагогики и образования. – Вып. 5/Отв.ред. Е.В. Ткаченко, М.А. Галагузова. – М.: Гуманитар. Изд.центр ВЛАДОС, 2007. – С. 215 -218.
18. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. – М.: Аспект Пресс, 2004.
19. Якобсон П.М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности /П.М.Якобсон// Психол. журнал. 1981. Т. 2. № 4. С. 149

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Галета Ярослав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблема становлення особистості в умовах інформатизації суспільства.